

muligt at påvise politiske og sociale skillelinjer ved valgene. Derimod kunne der være brydninger i sogneforstanderskaberne mellem de valgte og de fødte medlemmer, navnlig sognepræsterne, men det forekom dog også hyppigt, at de fødte medlemmer til at begynde med virkede som »støttepædagoger« for de politisk og administrativt uerfarne, valgte bønder. Valghandlingen var offentlig, og hver vælger havde det samme antal stemmer, som der var valgte medlemmer af sogneforstanderskabet. Regeringens henstilling om, at man ved valgene så vidt muligt stemte således, at alle dele af kommunen ville blive repræsenteret i sogneforstanderskabet, var netop kun en henstilling, men den blev faktisk fulgt.

Hvor vidt man – som forfatteren gør – kan kalde dette kommunale selvstyre for demokrati, når man tager de ovennævnte regler for valgret og valgbarhed samt det strikse tilsyn fra de højere myndigheders side i betragtning, kan diskuteres. Både set med samtidens og nutidens øjne. Denne diskussion vil jeg dog ikke tage op her. Men der er ingen tvivl om, at det her skildrede lokale styre med tiden udviklede sig til et demokrati.

Man kunne ønske sig, at den sociale, økonomiske, politiske og ideologiske baggrund for indførelsen af sogneforstanderskaber i 1841 og for de mange funktioner, de efterhånden blev tillagt,

var blevet analyseret mere dybtgående. Det gælder ikke mindst spørgsmålet om, hvorfor man fra centralmagtens side netop da fandt, at det var muligt/ønskeligt/nødvendigt at lade bonderepræsentanter få medindflydelse på offentlige anliggender. Forfatteren afviser efter anmelderens mening lidt for hurtigt muligheden for en eller anden form for kontinuitet tilbage til tiden før landboreformerne (s. 22f).

Harry Christensens bog er spækket med grafer og tabeller, såvel i brødteksten som i bilaget bagi, stort set alt, hvad der overhovedet lader sig kvantificere i forbindelse med undersøgelsen, er blevet kvantificeret. Undersøgelsen, som forfatteren ifølge forordet har arbejdet på siden ca. 1980, er overhovedet med sit væld af konkrete, lokale eksempler på alle sider af den kommunale virksomhed et imponerende, uvurderligt og uomgængeligt arsenal af informationer. Den vil uden tvivl blive opslagsværket og håndbogen både for dem, der ønsker at arbejde yderligere med kommunalvæsenets historie, og dem, der vil se nærmere på et eller flere af de sagsområder, som kommunerne var involveret i, samt ikke mindst for dem, der vil vide noget om det ret uudforskede emne: Hvad der gik for sig lokalt blandt befolkningen ude i landet i de første årtier efter enevældens fald og indførelsen af en fri forfatning.

Michael Bregnsbo

DET 20. ÅRHUNDREDE

Kurt Jacobsen: *Den røde tråd. Det Store Nordiske Telegraf-Selskabs storpolitiske spil efter den russiske revolution.* (Gyldendal, 1997). 223 s., 248 kr.

Da bolsjevikkerne i efteråret 1917 erobrede magten i Rusland, blev adskillige store og små danske virksomheder nationaliseret. Småsparere, der havde investeret penge i russiske værdipapirer,

mistede også deres kapital. For mange var det et livsværk, der blev ødelagt. Det gjaldt f.eks. H.P. Hjerl Hansen, der havde grundlagt den store virksomhed, Sibirisk Kompagni. Der er imidlertid én vigtig undtagelse – Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, grundlagt af en anden fynbo, C.F. Tietgen.

Sibirisk Kompagni og sibiriske bønder tjente gode penge ved at eksportere enorme mængder russisk smør ad Den transsibiriske Jernbane til Europa og Amerika. Store Nordiske Telegraf-Selskab havde store fortjenester ved at befordre telegrammer fra vest til øst og omvendt via det russiske imperium. Forbindelsen gennem Rusland var selskabets livslinie, og da revolution og borgerkrig sled landet i stykker, blev der nok at se til både for det danske selskabs ledelse på Kongens Nytorv i København og for selskabets mange medarbejdere i Rusland. Den konservative direktion ville naturligvis helst have set bolsjevikkerne styrtet, men da Lenin og hans kammerater bed sig fast, måtte man forsøge at få en ordening med det nye regime, så man ikke mistede de store investeringer og dermed også grundlaget for fremtidig indtjening.

Store Nordiskes bestræbelser lykkedes over al forventning, og i 1921 underskrev selskabet som det første overhovedet en givtig koncessionsaftale med det revolutionære regime. Det er denne historie, Kurt Jacobsen her veloplagt og velskrevet fortæller. Han har som den første historiker fået adgang til firmaets righoldige arkiver og har desuden benyttet materiale fra arkiver i London, Skt. Petersborg, Moskva og Shanghai. Endelig har han kunnet støtte sig til eksisterende forskning om emnet og dets omegn.

Når det lykkedes for Store Nordiske at komme helskindet igennem denne periode, skyldtes det ikke mindst en dygtig ledelse med direktør Kay Suen-

son i spidsen. Man arbejdede diskret i kulisserne uden store offentlige arm-sving og udnyttede de meget tætte forbindelser, man havde til den danske regering og det danske udenrigsministerium. Således var statsminister Niels Neergaard ligesom udenrigsministeriets chef, O.C. Scavenius, medlem af bestyrelsen. Så tætte var forbindelserne, at udenrigsminister L.J. Moltesen i 1929 åbenhjertigt erklærede, at »Store Nordiske er faktisk en del af Udenrigsministeriet«. En dansk gesandt i Moskva mente rent ud, at Danmarks eneste interesse i Sovjetunionen var Store Nordiske.

Hvis ikke styret i Moskva havde været interesseret i samarbejdet, var der imidlertid aldrig blevet noget ud af selskabets og dets hjælperes bestræbelser. Men bolsjevikkerne havde selv hårdt brug for den ekspertise, danskerne var i besiddelse af – og ligeledes hårdt brug for de penge, som telegramtrafikken gav statskassen.

I 1930'erne blev flere af selskabets medarbejdere arresteret og anklaget for spionage, og Moskva truede med at likvidere det danske selskab – men det er en historie, der falder uden for denne bogs rammer. Den vil blive fortalt i et senere bind.

Bent Jensen

Bent Jensen: *Zarmoder blandt zarmoder. Enkekejserinde Dagmar og Danmark 1917-1928.* (Gyldendal, 1997). 170 s., 225 kr.

Det er så afgjort en spændende fortælling, Bent Jensen giver i denne bog. Enkekejserinde Marija Fjodorovna var som bekendt af fødsel dansk prinsesse med navnet Dagmar, datter af Christian 9. Den konge, der havde bedst held med at placere sine børn i fordelagtige ægte-skaber med fremtrædende medlemmer af de europæiske fyrstehuse. Dagnars